

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en de bezwaren bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van de villa Herman Teirlinck in Linkebeek

Provincie: Vlaams-Brabant

Gemeente: Linkebeek, sectie A

Objectnummer: 4.01/23100/109.1

Dossiernummer: 4.001/23100/103.1

Omschrijving:

Villa Herman Teirlinck, Koekoekpad 21

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, **27 JUNI 2018**

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 19 februari 2018.

Het agentschap Natuur en Bos bracht op 9 april een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 19 februari 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 19 februari 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Linkebeek

Het advies werd gevraagd op 19 februari 2018.

Gemeente Linkebeek.

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 13 maart 2018 een ongunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

"Gelet het schrijven d.d. 19 februari 2018 van het agentschap Onroerend Erfgoed met betrekking tot de voorlopige bescherming van de villa Herman Teirlinck gelegen Koekoekpad 21 te Linkebeek formuleert het college volgend advies :

De woning werd opgenomen in de vastgestelde inventaris van bouwkundig erfgoed van de gemeente Linkebeek. Hierdoor geniet de woning reeds een vorm van bescherming en kan de vergunnende overheid bij aanvragen van omgevingsvergunningen steeds de woning vrijwaren voor de toekomst;

Gelet op de uitzonderlijke positie die de woning inneemt in de vroeg-20ste ontwikkelingen in de Vlaamse letteren en schone kunsten, overstijgt het als monument voorgedragen goed het lokaal belang. De vrijstaande woning geldt als één van de meest karakteristieke vroeg-20ste-eeuwse schrijverswoningen in Vlaanderen en vormde aan het begin van de 20ste eeuw een artistiek trefpunt van de in Linkebeek huizende avant-garde. De voormalige schrijverswoning bezit als dusdanig historische en architecturale waarden die het bovenlokaal belang van het goed onderschrijven. Om de erfgoedwaarden van het onroerend goed te vrijwaren voor toekomstige generaties is het opportuun de villa bijkomend te beschermen als monument. Zonder deze bijkomende bescherming loopt de woning immers gevaar dat originele interieurelementen zoals het historisch schrijnwerk en de originele glas-in-loodpanelen verloren gaan. Voor niet vergunningsplichtige werken aan het interieur dient voor vastgesteld bouwkundig erfgoed immers geen toelating gevraagd te worden.

De woning staat reeds geruime tijd te koop en begint tekenen van verval te vertonen. Het college is van mening dat een bescherming van het goed in zijn huidige vorm potentiële kopers zal afschrikken. Door de voorgestelde bescherming kan de woning beperkt worden gerenoveerd en aangepast aan de huidige noden van een hedendaags gezin. Eigenaars zullen verplicht worden een bepaald interieur in stand te houden wat de kwaliteit van leven in de woning zal aantasten. Het beschermen van het goed zal een praktische en financiële belasting vormen voor het eigendom en een verder verval van de woning in de hand werken;

Het Onroerenderfgoeddecreet voorziet verschillende premies en financiële stimuli die eigenaars van beschermd onroerend erfgoed dienen te ondersteunen in het beheer van hun eigendom. Voor maatregelen, werken of diensten die noodzakelijk zijn voor het behoud of de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van beschermd onroerend erfgoed kan een erfgoedpremie aangevraagd worden. In 2017 werd daarenboven de erfgoedlening in het leven geroepen om het beheer van beschermd onroerend erfgoed verder financieel te ondersteunen. Het vrijwaren van de erfgoedkenmerken en -elementen van het als monument voorgedragen goed hoeft het inpassen van een eigentijds wooncomfort en energiezuinig binnenklimaat niet in de weg te staan. Het huidig erfgoedbeleid dat het agentschap voorstaat zet sterk in op duurzaamheid en energiezuinigheid en stemt haar beheersvisie hier duidelijk op af. De secundaire ruimtes als badkamer en keuken werden in het verleden reeds sterk verbouwd of aangepast. Deze hebben op zich een geringe erfgoedwaarde en kunnen efficiënt aangepast worden aan eigentijdse normen inzake energieprestatie en wooncomfort.

Het eigendom is enkel via een voetweg bereikbaar. De toegangsweg, het Koekoekpad, is een officiële voetweg gelegen op privé-eigendom en de breedte van het pad is ontoereikend voor de passage van wagens. Dit vormt een bijkomende belasting die rust op het eigendom. Toekomstige bewoners zullen enkel toegang hebben tot de woning via een 200 meter lange voetweg. Om eventuele renovatiewerken te realiseren zal de beperkte toegankelijkheid eveneens een zware belemmering vormen;

Een bescherming legt geen voorwaarden of eisen op inzake toegankelijkheid en beperkt zich enkel tot de vrijwaring van de aanwezige erfgoedwaarden van het goed binnen de vooropgestelde afbakening van de bescherming. Het staat de gemeente vrij om de toegankelijkheid van de site te verbeteren door de aanleg van een toegangsweg toe te laten tussen het als beschermd monument voorgedragen goed en de openbare weg. In het verleden bestond er volgens mondelinge bronnen al een verharde weg tussen de achtertuin aan zuidoostelijke zijde van het perceel en de weg. Deze werd om onduidelijke redenen opgeheven.

De beperkte toegankelijkheid van het goed werd volgens de eigenaar ? meerdere malen bij het gemeentebestuur aangekaart. Het verzoek om een verharde toegangsweg te realiseren tussen het goed en de openbare weg werd tot op heden niet ingewilligd.

Het goed kan door zijn ligging en onbereikbaarheid geen sociale, culturele, administratieve of andere vorm van publieke functie vervullen. De woning is niet zichtbaar van op het openbaar domein en heeft bijgevolg weinig waarde voor de samenleving. Van de voorgestelde bescherming van het interieur en de woning zal geen breed publiek kunnen genieten;

Het uitoefenen van een maatschappelijk dienstbare sociale, culturele of andere publieke functie vormt tot dusver geen voorwaarde, noch oogmerk voor het beschermen van onroerende goederen in Vlaanderen. Onroerende goederen in privé-eigendom vormen tot op heden een belangrijk onderdeel van het als monument beschermd erfgoed. Het openstellen van deze onroerende goederen is niet altijd mogelijk, noch wenselijk. Het vrijwaren van dit waardevol erfgoed vormt los van de dienstbaarheid of toegankelijkheid van het goed een belangrijke missie van het agentschap. De hierboven aangehaalde beperkte toegankelijkheid van de villa Herman Teirlinck staat een bescherming als monument dan ook niet in de weg. Het geïsoleerd karakter van het vrijstaand goed draagt sterk bij tot de belevingswaarde van de schrijverswoning en vormt geen belemmering voor de toekenning van een zinvolle sociale, culturele of andere maatschappelijk bestemming. De woning is bovendien voldoende zichtbaar vanop het Koekoekpad, zowel van aan noordoostelijke als zuidwestelijke zijde. Het goed vormt als dusdanig een belangrijke schakel in het groene traject tussen het Dwersbos en het Wijnbrondal ('Vallei der Kunstenaars'). De schrijverswoning kan een hoeksteen vormen in het lokaal toeristisch beleid en kan als item opgenomen worden in natuur- en erfgoedwandelingen in de gemeente.

BESLUIT:

Om bovengenoemde redenen adviseert het college de aanvraag tot bescherming van de woning ongunstig."

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 19 februari 2018.

De VCOE bracht op 22 maart 2018 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de bescherming van villa Herman Teirlinck met tuin en tuinhuis, als monument vast en verwijst naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd. De commissie ondersteunt artikel 1.

De commissie merkt enkel op dat in de titel van voorliggende bescherming expliciet verwezen wordt naar de tuin en het tuinhuis. Artikel 2 van het beschermingsbesluit geeft echter slechts een zeer summiere beschrijving van deze elementen. De erfgoedwaarden van de tuin en het tuinhuis zijn voor de commissie bijgevolg onvoldoende duidelijk.

In artikel 1 van het beschermingsbesluit wordt zoals gebruikelijk na de titel van de bescherming ("Villa Herman Teirlinck") een korte omschrijving gegeven van welke elementen gevat zijn in

de bescherming. Er wordt verwezen naar villa met tuinhuis, gevolgd door de adres- en perceelsgegevens.

De erfgoedelementen en -kenmerken van het volume van het tuinhuis werden geëxpliciteerd in een bijkomende alinea in het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Aan het inhoudelijk dossier werd in het hoofdstuk 1.3.2. Exterieur een beschrijving van dit element toegevoegd. De beschrijving werd eveneens opgenomen in het ministerieel besluit onder artikel 2.

Voor de oorspronkelijke inrichting van de tuin is weinig historische informatie beschikbaar. Bij gebrek aan archiefbronnen zijn hierdoor de schaarse historische foto-opnames, mondelinge bronnen en het huidig voorkomen van de tuin essentiële bronnen.

De huidige tuinaanleg werd verduidelijkt door een bijkomende alinea toe te voegen in het inhoudelijk dossier, bij de beschrijving van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken, meer bepaald in hoofdstuk 1.3.1. Ruimtelijke context en inplanting.

Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de historische en architecturale waarden die de bescherming als monument verantwoorden en beschrijft de aanwezige erfgoedkenmerken – en elementen.

De commissie vraagt tevens de artistieke waarde toe te kennen. Diverse elementen uit het dossier onderbouwen dit. Zo gaat het inhoudelijk dossier uitgebreid in op de relatie tussen de kunstenaar en zijn eigen creatie en de artistieke achtergrond van Teirlinck en Linkebeek: 'De authentieke schrijverswoning in Linkebeek rappelleert aan een bloeiend kunstleven dat Linkebeek rond de eeuwwisseling in de ban hield. Het huis van Teirlinck was er een vooraanstaande ontmoetingsplek voor de artistieke zwaargewichten die in de Brusselse rand vertoefden en bekleedt als dusdanig een bijzondere positie in de merkwaardige kruisbestuiving die er tussen de plastische kunsten en de Vlaamse letteren plaatsvond.' Bovendien vatte Teirlinck – onder impuls van de ideeën van Henry van de Velde rond een persoonlijke kunstbeoefening en de samensmelting van verschillende kunstvormen – zijn woonst op als Gesamtkunstwerk. Het inhoudelijk dossier onderstreept dat Teirlinck naar eigen zeggen zelf instond voor het ontwerp van het merendeel van het meubilair en de aankleding van de woning.

De Villa Herman Teirlinck vormde aan het begin van de 20ste eeuw inderdaad een vooraanstaand artistiek trefpunt van de in Linkebeek en omstreken huizende schilders en schrijvers. Teirlinck zelf stond er vanaf 1905 mee aan het roer van het schilderscollectief rond de figuur van brouwer Van Haelen dat de geschiedenis inging als de 'Brabantse fauvisten'. Het ontwerp van zijn schrijverswoning in 1905 houdt rechtstreeks verband met de esthetische revolutie die Henry van de Velde tien jaar eerder propageerde met de bouw van zijn eigenwoning Bloemenwerf (1895). Desalniettemin blijven in de voormalige schrijverswoning op heden weinig erfgoedelementen en -kenmerken bewaard die het artistiek programma van Teirlincks totaalwerk onderbouwen. De enkele bewaarde interieurelementen die het kunstzinnig streven van Teirlinck onderschrijven vertonen bovendien niet dezelfde ontwerp kwaliteit als soortgelijke realisaties van kunstenaars als Henry van de Velde. Het ontwerp van zijn eigen woning in 1905 als autodidact bleef al bij al een eerder bescheiden poging om zich in de tijdsgeest van de fin-de-siècle-beweging als totaal kunstenaar te profileren. De woning heeft als dusdanig onvoldoende intrinsieke artistieke kwaliteiten die de artistieke waarde verder kunnen onderbouwen. Het kunsthistorisch belang van de villa Herman Teirlinck kan volledig teruggebracht worden tot de rol die de woning vervulde als plaats van artistieke kruisbestuiving tussen kunstenaars en schrijvers en is bijgevolg van immateriele aard. De artistieke context van Teirlinck in Linkebeek en de relatie tussen de schrijver en zijn woning wordt volledig gedekt door de historische waarde die reeds aan het goed toegekend werd.

Hierbij aansluitend merkt de commissie op dat volgens de fotoregistratie nog veel meubilair in de woning aanwezig is. Dit meubilair wordt nergens beschreven en er wordt ook niet geanalyseerd of dit het oorspronkelijk meubilair van Teirlinck betreft. De commissie vraagt dit verder te onderzoeken in functie van een eventuele bescherming als cultuuroederen.

Het meubilair dat zich op heden in de woning bevindt, behoort de huidige eigenaars toe en verschilt sterk van de oorspronkelijke meubels, waar Teirlinck naar eigen zeggen ook het ontwerp van leverde. De enige bewaarde interieurfoto die tijdens het leven van Teirlinck gemaakt werd en die zich thans in het Letterenhuis bevindt, onderschrijft dit en toont een andere inrichting en stoffering. Geen van de originele meubelstukken bleef in situ bewaard.

De beheersvisie is opgenomen in artikel 3 van het ministerieel besluit. De commissie vraagt in doelstelling 2 de term 'opmerkelijk' te schrappen. Het is immers onduidelijk wat hiermee precies bedoeld wordt. Verder merkt de commissie op dat geen beheersdoelstelling wordt geformuleerd voor het tuinhuis. De reden hiervoor is onduidelijk. De commissie vraagt een duidelijk visie omtrent het behoud en beheer van het tuinhuis op te nemen.

Er werd ingegaan op de vraag van de commissie om in het 2° punt van de beheersdoelstellingen het woord 'opmerkelijk' te schrappen. Voor het tuinhuis werd de visie op het behoud en beheer gespecificeerd. Hiertoe werd een bijkomende beheersdoelstelling opgesteld en toegevoegd als het 3° punt van artikel 3, waardoor de daarop volgende nummering werd aangepast.

Artikel 4 van het ministerieel besluit formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument. De commissie kan deze ondersteunen.

Artikel 5 somt de toelatingsplichtige handelingen op. De commissie vindt het positief dat de lijst met toelatingsplichtige omgevingswerken (art. 5, 6°) beperkt werd gehouden en aldus afgestemd is op de beheersdoelstelling voor de tuin die uitgaat van 'behoud van de tuin als groene ruimte'. Anderzijds is het onduidelijk waarom 'de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem' als toelatingsplicht (art. 5, 1°) werd opgenomen. De commissie vraagt deze bepaling te verduidelijken of te schrappen.

Toelatingsplicht zoals geformuleerd in artikel 5, 1° heeft betrekking op "de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem". De erfgoedwaarde van de huidige tuinaanleg werd verder geduid in het inhoudelijk dossier (zie hoger). Een aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem, die bijvoorbeeld het historisch zicht vanuit de woning op de valleibedding van de Koekoekbeek, kan een potentiële negatieve invloed hebben op de erfgoedwaarden van de Villa Herman Teirlinck en is bijgevolg een toelatingsplichtige handeling.

Tot slot vraagt de commissie te verduidelijken in hoeverre de toelatingsplichten voor het exterieur en interieur tevens van toepassing zijn op het tuinhuis. De commissie benadrukt dat de toelatingsplichten afgestemd moeten worden op de nog te formuleren beheersdoelstelling voor het tuinhuis.

De toelatingsplichten zoals geformuleerd in artikel 5, 7° a) tot f) hebben betrekking op handelingen aan of in het interieur. Deze zijn enkel van toepassing voor het interieur van het woonhuis. Voor het tuinhuis werd een aparte beheersdoelstelling geformuleerd (zie hoger). Deze heeft enkel betrekking op het behoud van het exterieur.

Met betrekking tot het inhoudelijk dossier formuleert de commissie volgende bemerkingen:

- *in het inhoudelijk dossier zou er meer aandacht mogen zijn voor een nauwkeurige materiaalomschrijving. Bijvoorbeeld bij de vermelding van de 'houten schouwlijst en -wangen' kan worden aangevuld welke houtsoort het betreft en hoe deze elementen werden afgewerkt.*
- *Op de plaats waar de aanplakking van het bericht over het openbaar onderzoek is voorzien, komen nauwelijks passanten. Het inhoudelijk dossier geeft immers aan dat het perceel afgezonderd ligt en ook niet steeds bereikbaar is met de wagen. Om een geloofwaardig openbaar onderzoek te organiseren is volgens de commissie een aanplakking t.h.v. de Steenweg op Alseberg of de Hoekstraat beter.*

Voor de afwerking van het interieur werd gezien de beperkte financiële slagkracht van de debutant-schrijver enkel gebruik gemaakt van courante en/of relatief goedkope bouwmaterialen, zoals grenen en eik. Deze werden eenvoudig afgewerkt (gebeitst of gevernist). Bij een toekomstige restauratie van de woning kan bijkomend materiaaltechnisch onderzoek verder licht werpen op de materiaalkeuzes die het interieur vormgaven.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- De erfgoedelementen en -kenmerken van het volume van het tuinhuis werden geëxpliciteerd in een bijkomende alinea in het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Aan het inhoudelijk dossier werd in het hoofdstuk 1.3.2. Exterieur een beschrijving van dit element toegevoegd. De beschrijving werd eveneens opgenomen in het ministerieel besluit onder artikel 2.
- De huidige tuinaanleg werd verduidelijkt door een bijkomende alinea in het inhoudelijk dossier, bij de beschrijving van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken, meer bepaald in hoofdstuk 1.3.1. Ruimtelijke context en inplanting.
- Voor het tuinhuis werd de visie op het behoud en beheer gespecificeerd. Hiertoe werd een bijkomende beheersdoelstelling opgesteld en toegevoegd als artikel 3, 3°.

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- In het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werd de erfgoedelementen en -kenmerken van het volume van het tuinhuis geëxpliciteerd in een bijkomende alinea. Aan het inhoudelijk dossier werd in het hoofdstuk 1.3.2. Exterieur een beschrijving van dit element toegevoegd. De beschrijving werd eveneens opgenomen in het ministerieel besluit onder artikel 2.
- De huidige tuinaanleg werd verduidelijkt door een bijkomende alinea in het inhoudelijk dossier, bij de beschrijving van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken, meer bepaald in hoofdstuk 1.3.1. Ruimtelijke context en inplanting.
- Voor het tuinhuis werd de visie op het behoud en beheer gespecificeerd. Hiertoe werd in het ministerieel besluit een bijkomende beheersdoelstelling opgesteld en toegevoegd als artikel 3, 3°.